

MÜZELERDE SANATIN BİR ANLATIM DİLİ: EMPATİ

A Language of Expression of Art in The Museums: Empathy

Yaşar ÖZRİLİ¹

ÖZET

Toplumda var olan her bireyin, dezavantajlı grupların, kadınların, yaşlıların, çocukların, etnik azınlıkların vb. birçok insanın, yaşamlarına değer katmak, hayata aktif ve eşit oranda entegre olabilmelerinin sağlanması adına farkındalık oluşturmak çağdaş müzelerin görevlerinden biri olarak nitelendirilmektedir. Bunun yanı sıra, yaşamın farklı kesitlerinin deneyimlerinin, “ötekileştirme,” “birbiriyle iletişim kurma” ve “karşısındakini dinleme” gibi konularda düşünmelerine ve devamında ise reaksiyona geçmelerine katkıda bulunacak aktiviteler düzenlemekte bu müzelerin diğer bir amacını teşkil etmektedir. Yeni müze yapılanmalarının farklı bir dalı da empati müzeleridir. Bu çalışmada doküman analizi ile literatürde, insan odaklı, müzebilim faaliyetlerini işleyen birçok yayın incelenmiştir. Buna ek olarak anlamlı sayılabilecek disiplinler arası her türlü yayın çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda modern dünya konjonktüründe insan iletişimde ve ilişkilerinde empati kurmanın gerekliliği vurgusu, Bursa Göç Tarihi Müzesi, İstanbul Pera Müzesi, Türkcell Diyalog Müzesi ve İngiltere’den de Empati Müzesi örnekleri üzerinden aksettirilmeye çalışılmıştır. Çağdaş müze sergi ve koleksiyonlarında görsel ve işitsel tasarım uygulamaları ile izleyicinin dikkatini nesneye odaklamak, katılımcıların objelerle bağ kurmasını sağlamak, empati ve farkındalık yaratarak ziyaretçilerin deneyimini arttırmak hedeflenmektedir. Bu manada müze programlarında postmodern sanat etkinlikleri ile tasarlanan aktivitelerin izleyiciyi müze ve çevresiyle yakın diyalog kurdurarak etkileşimli bir ağ kurdurmaya teşvik ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Empati, müze, müzecilik, sanat, sergi.

ABSTRACT

Every individual, disadvantaged groups, women, old people, children, ethnic minorities, etc. Creating awareness in order to add value to the lives of many people and to ensure their active and equal integration into life is considered one of the duties of contemporary museums. In addition, the other purpose of these museums is to organize activities that will contribute to the experiences of different sections of life, to think about issues such as "othering", "communicating with each other" and "listening to the other person" and then to react. Another branch of the new museum structures is empathy museums. In this study, many publications in the literature that deal with human-oriented, museology activities were examined with document analysis. In addition, all kinds of interdisciplinary publications that can be considered meaningful have been tried to be analyzed. In this direction, the emphasis on the necessity of empathy in human communication and relations in the modern world conjuncture has been tried to be reflected through the examples of Bursa Migration History Museum, Istanbul Pera Museum, Turkcell Dialogue Museum and Empathy Museum from England. In contemporary museum exhibitions and collections, it is aimed to focus the attention of the audience on the object, to enable the participants to connect with the objects, to increase the experience of the visitors by creating empathy and awareness with visual and auditory design applications. In this sense, it has been determined that the activities designed with postmodern art activities in the museum programs encourage the audience to establish an interactive network by establishing a close dialogue with the museum and its surroundings.

Keywords: Empathy, museum, museology, art, exhibition.

EXTENDED ABSTRACT

While poverty, inequality, injustice, famine, radicalism, war and human rights violations are developing in countries all over the world, these trends bring the responsibility of museums to contribute to the creation of a more just and equitable society. To achieve this, museums are charged with the responsibility to deal closely with not only local but also national and universal problems. The issue of migration, one of the most important universal problems of the age, is one of the principles of empathy museums. Although this concept has been kept up to date in every period, it has been made possible for this idea to be addressed in museums in the last two decades. . Every individual in the society, disadvantaged groups, women, the elderly, children, ethnic minorities, etc. It is one of the duties of contemporary museums to create awareness in order to add value to their lives and to ensure their active and equal participation in life. In addition to this, it is another purpose of these museums to organize activities that will contribute to the experiences of different sections of life to reflect on issues such as "othering", "communicating with each other" and "listening to the other". A new branch of new museum structures was empathy museums. With document analysis, many studies in the literature that focus on people-oriented music activities have been examined. All kinds of interdisciplinary publications that can be considered as clues have been tried to be analyzed with a detailed observation method. Every citizen, disadvantaged individuals, women, the elderly, children, individuals with different physical characteristics, ethnic minorities etc. It is one of the duties of postmodern museums to create awareness in order to add value to their lives and to ensure their active and equal participation in life. In addition, it is another principle to deal with the experiences of different sections of life by focusing on behaviors such as not alienating people, communicating with each other and trying to listen to others. For these purposes, with the aim of developing empathy and establishing dialogue with museums, the award-winning national painting and exhibition activity on Migration and Empathy at the Bursa Museum of Migration History, and the 5th Istanbul Design Biennial held at the Istanbul Pera Museum, the empathy-themed exhibition and selection of film shows were tried to be evaluated. In addition, all the activities of the Turkcell Dialogue Museum show that in parallel with the founding mission of the museum, it is within the scope of the determinations that it acts on a ground in line with its objectives and has positive results. In England, the Empathy Museum is designed as a museum example that expresses the concept of empathy not only with an exhibition event at certain times, but in a concept that is expressed as the basic policy of a museum in itself. The people of the modern world endeavor to address the priority of the phenomenon of empathy in their communication and relationships with contemporary museums. Prejudice overshadows the formation of a more equal world order. Empathy emerges as an important concept that we need to have again. It is one of the duties of contemporary museums to have a language in some individuals who have been neglected for many years, ignored, not sought, or victims of prejudices. Museums have the position of cultural ambassadors to raise awareness so that these individuals can be equally integrated into society in the light of empathy, dialogue, communication and awareness. Museums demonstrate their responsibilities towards society through various activities, with the works and activities they host. It helps the participants to participate in the concept of empathy and establishing a positive dialogue, which is one of the museum programs, with its visual and auditory design applications in these activities.

GİRİŞ

Tapınak, kilise, mabed, saray, depo vb. gibi sanat tarihinde herhangi bir mimari yapı tarzında çeşitli merhalelerden geçerek (Artun, 2017: 50) sanatın psikolojik yönü ile birleştirilmesi ve insan ruhunun derinliklerine hitap edebilir bir bağ kurması, estetik unsurunun başlamasıyla beraber müzeler de keşfedilmiştir (Artun, 2018: 167). Çeşitli merhalelerden geçerek bugünlere kadar ulaşan yeni müzebilim, toplumsal yapının gelinen noktasında, çok önemli bir sosyal öge olan, sağlıklı diyalog kurma konusuna hassasiyet göstermektedir. Müzeler aktivitelerinde hümanist prensipler edinerek, insana dair her türlü metaya, değere yer vermektedir. Bu anlamda sosyal yapıda farkındalık yaratıcı mesajlar vermek ve dolayısıyla faaliyetlerde bulunmak müzeler için elzemdir. Müzelerin insana ulaşması konusunun gerekliliği sık sık gündeme getirilmektedir (Okan, 2018: 217). Bunun yanı sıra storytelling (Hikâye anlatıcılığı) aracılığıyla kişinin çevresiyle diyalog kurarak düşüncelerini, duygularını ve deneyimlerini aktarmada kullandığı bir yeni iletişim dili de bugün gelinen noktada müzebilim adına yeni gelişmelerdendir. Müzeler artık sadece tarihi eserlerin depolandığı, muhafaza edildiği, onarımlarının gerçekleştirildiği, halka teşhir edildiği mekanlar olmanın yanı sıra, çağdaş dünyada sınır gözetmeden her kente her bölgeye her ülkeye ait bir soruna değinme hassasiyeti gösterebilmektedir. Bunu sergi, koleksiyon, bienal, panel, söyleşi, sempozyum ya da çevrim içi platformlarda gösterebilmektedir. Ziyaretçilere kendilerini evlerinde oldukları gibi rahat hissetmelerine yarayacak şekilde, aktiviteler tertipleyerek emekli bireylerin ya da ailelerin de sık ziyaret etmelerini kolaylaştıracak tarzda gerçekleştirebilmektedir. Yürümekte zorlanan vatandaşların gereksinimine sunulmak için konumlandırılan araç-gereçler de müze bünyesinde yer alan demirbaşlardandır (Onur, 2012: 28). Çağdaş müze mimari tasarımlarında insanların birçok temel fizyolojik ihtiyacına cevap verebilecek bölümler eklenmektedir. Şöyle ki, dinlenmek, yemek, içmek, alışveriş yapmak için eklenen alanlar bunlardan bazılarıdır. Müze mimarisindeki işlevsel değişimler, müzelerin programlarında eğitim, eğlenme, müzik, kongre, konser, toplantı, bienal, oturum vb. çok amaçlı etkinlikler, toplumu birleştiren, insanların birbirlerine saygı ve sevgi geliştirmelerine olanak sağlayacak çabalardan bazılarıdır. Yeni kurgulanan kültürel miras mekânları (müzeler) dinlemek, anlaşılabilirlik, anlatmak öğeleri kanalıyla modern bir zeminde halkla bütünleşmek ve diyalog kurmak çabaları sarf etmektedir.

Modern müzebilim görüşü dışında ifade edilen bir başka akımda, son dönemlerde özellikle çağdaş sanat müzelerinde boy göstermeye başlayan, postmodern sanattır. Bu sanat gücünü en belirgin biçimde kentsel gelişimde ve canlılarda çoğulcu politikalarında ifşa etmektedir. Modernizm sonrası da denilen günümüz postmodern, post hümanist oluşumlar, kültürel çeşitlilik kavramına her fırsatta vurgu yapmaktadır. Toplumu meydana getiren ana dinamiğin, insan unsuru olduğuna dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla, sosyal sınıfların olmadığı, her bireyin eşit olması gerektiği bir dünyanın kurgulanmasına dikkatleri çekmektedirler. Özellikle sindirilmiş, ötekileştirilmiş, görmezden gelinmiş gruplara daha çok atıf yapılmaktadır. Zira toplumun her kesimini kaygı ve yabancılaşmadan uzak, onların bir temsilcisi hüviyetinde, sanat argümanını araç edinerek savunan bir destek misyonuyla hareket etmektedir. Elit olana karşı çıkması, müzenin bireysel farklılıklara “Ben” kavramını yerleştirerek, kitlelerin eğitimine ve toplumsal işlevlerinin artmasına etki etmektedir (Karadeniz, 2018: 105-108). Toplumla diyalog geliştirmede, her bireye seslenmek gerekmektedir (Onur, 2013: 79). Bu vesileyle, her türlü engeli bulunan vatandaşlar, kadınlar, örgün eğitim ya da yaygın eğitim merkezlerindeki bireyler, emekli insanlar, informal eğitim kurumlarının öğrencileri vb. kesimlerden bireyler ve konular empati olgusunun omurgasını teşkil etmektedir.

Yeryüzünde, yoksulluk, eşitsizlik, adaletsizlik, kıtlık, radikalizm, savaş ve insan hakları ihlalleri, dünyanın dört bir yanındaki ülkelerin vatandaşlarını erozyona uğratarken, müzeler, bu yıpratıcı olumsuz tablonun tam zıttı olan unsurlarla yoğrulmuş pratiklerle politikalar düzenlemektedir. Bu sebeple küresel bir perspektiften olayları yorumlama normları, çağdaş müzebilim paradigmalarıdır. Ülkelerindeki güvenlik kaygısı birçok insanın başka ülkelere intikal etmesine sebep olmaktadır. Bu yer değiştirmek zorunda olan insanların da içinde buldukları problemleri işlemek yeni Müzebilimde öncelikli konulardan biridir (Sandell 200, Akt. Karadeniz, 2019: 183).

Avrupa’da UNESCO’nun çalışmalarında ele aldığı hususları yürürlüğe koyarken faydalandığı araçlardan biri de müzelerdir. Aynı şekilde ABD’ de sosyal dokunun en önemli birimlerinden olan müzelere farklı misyonlar yüklemektedir. Toplumsal dayanışmanın ve işbirliğinin geliştirilmesinde müzelere görevler yüklemektedir. Ülkedeki tüm vatandaşlarına adil ve eşit bir katılım sağlanması, daha çok insanın müzelere uğraması Amerika Birleşik Devletleri’nin kültürel ve sanatsal çalışmalarındandır. Dünyadaki en fazla farklı etnik çevreden meydana gelen ülkelere biri olması ABD’nin müze organizasyonlarında daha etkili politikalar üretmesini de gerekli kılmaktadır. ABD union of Museums (Müzeler ittifakı) future Museology (Gelecekteki müzebilim) müzecilik çalışmalarını,

potansiyellerini, kapsayan bir dizi ana madde düzenleyerek, gelecek dönemlerin müzebilim raporunu yayınlamıştır. Bu rapora göre;

- Erişilebilirlik: Müzelerde eser tanıtıcı levhaları anlaşılabilir şekilde yeniden tasarlanmalıdır. Müzelerde fiziksel engelli vatandaşlar için rahat hareket edebilmelerini sağlayacak bir mekanizmanın, araç ve gereçlerin temin edilmesini dile getirmektedir. Ülkedeki tüm müzeler, sınır gözetmeden daha küresel mesajlar verebilmelidir.
- Etkileşim: Müzeler, toplumu meydana getiren etnik oluşumların sesi olmalıdır. Vatandaşların herkesle iletişim kurabileceği bir iklimde birbirleriyle empati içinde bulunması gerekmektedir.
- Müzeler, özellikle ilköğretim çağı öğrencilerinin sorumluluk üstlenmelerinde görev üstlenmelidir. Çocukların geleceği inşa ederken geçmişten büyük oranda beslenmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.
- Müzeler, adil olanaklar sunmalıdır. Toplumda, yetersiz imkânlarla hayatını idame ettirmek zorunda kalan vatandaşlara önyak olmalı, desteklemeli, yaşam standartlarının yükseltilmesi adına mesajlar vermelidir.
- Enerji Verimliliği ve Sürdürülebilirlik: Ekolojik temalı çalışmalara ağırlık verilmeli, biyo çeşitliliğin azalmasına tepki göstermeli, doğaya zarar veren kimyasal malzemelerin tüketiminin azaltılması için farkındalık yaratmalıdır.
- Müzeler, çağdaş eğitimdeki gelişmeleri yakından izlemelidir. Empati kavramı çerçevesinde toplumun, müzedeki eğitim programlarına daha fazla katılımının sağlanması için çevredeki okullarla diyalog halinde olmalı ve formal eğitimde edinilen öğrenmelerin pekiştirileceği kurumlara dönüştürülmelidir.
- Müzeler, mevcut dünya iş hayatının şartlarını tahlil etmeli ve hizmet verdiği sosyal çevredeki bireylere iş dünyası ile ilgili danışmanlık yapmalıdır. İnsanlar için kariyer planlaması yapmaya istekli olmalıdır.
- Toplumdaki düşük gelirli bireylerin de sanatsal faaliyetlerden istifade edebilmelerini sağlamak müzelerin amaçlarından biri olmalıdır. Bu sebeple yaşam kalitesi istenilen seviyede olmayan kişilerinde sanatsal ve kültürel imkânlardan faydalanmaları gerekmektedir.
- Müzeler, dijital dünyadaki ilerlemelere vakıf olmalıdır. Toplum, teknolojik sistemlerle modifiye edilen mekanizmaları deneyimleme fırsatı yakalayabileceği, yeni nesil sergi tasarımlarını kullanma olanağı yakalamalıdır.
- Müzeler, insanların sosyalleşmelerine katkı sağlayacak, grup çalışmaları için örgütsel bir düzlemde hareket edilmesine ön ayak olacak programlar gerçekleştirmelidir.
- Müzeler, gelecekteki dünyaya yönelik öngörülerde bulunmalı, kendilerini geleceğin şartlarına hazırlamalı ve diyaloga açık sürekliliği olan sosyal mekânlar olmalıdır (Museum and Society 2034: Trends and Potential Futures, 2008, Akt. Karadeniz, 2019: 191-192).

Bu çalışmada doküman analizi ile tarama modelinde, insan odaklı, müzebilim faaliyetlerini işleyen yayınlar araştırılmıştır. Buna ek olarak disiplinler arası her türlü çevrinici doküman çözümlenmeye çalışılmıştır. Bursa Göç Tarihi Müzesi, İstanbul Pera Müzesi, Türkcell Diyalog Müzesi ve İngiltere'den de Empati Müzesi örnekleri üzerinden ele alınmaya çalışılmıştır. Çağdaş müze sergi ve koleksiyonlarının yeni nesil tasarımlarla katılımcılara geniş olanaklar sunmasının önemi ele alınmaktadır. Müze izleyicilerinin objelerle bağ kurmasını ayrıca toplumsal alandaki en önemli unsurlardan olan empati ve farkındalık temalı kurgulamalarda ziyaretçilerin deneyiminin artırılmasının yeni müzebilimdeki pozisyonu değerlendirilmektedir.

1. Müzelerde Empati Temalı Uygulamalar

Bursa Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde Bursa Göç Tarihi Müzesi ve BTO(bilim, sanat kurumu) Kâmil Tolon merkezinin 1. Göç ve Empati konulu ödüllü ulusal resim yarışması düzenlenmiştir. İlkokul, ortaokul ve lise olmak üzere 3 kategoride hazırlanan yarışmada dereceye giren öğrencilere, ödüller dağıtılmıştır. Bursa Göç Tarihi Müzesi Sanat Galerisi, "Uluslararası Resim Sergisine" Çin, Kanada, İngiltere, Tunus, Danimarka, Hindistan, Almanya, Pakistan, Arjantin, Avustralya, İran, Yunanistan, Bangladeş, Suriye, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri, Bulgaristan vb. ülkeden yüz iki sanatseverin, yüz iki eserle iştirak ettiği bir projedir. Bu eserlerde ana tema iç savaş, işgal yaşayan ülkeleri konu edinmektedir. Resim 1 (URL:1)

5. İstanbul Tasarım Bienali, İKSV (İstanbul Kültür Sanat Vakfı) ve Kültür ve Turizm Bakanlığı desteğiyle İstanbul Pera Müzesinde düzenlenmiştir. Bienalde insan ilişkilerindeki önemi sebebiyle empati teriminin menşei ve anlamı üzerinden bir takım mesajlar verilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca insanların bireysel ve toplumsal münasebetleri bakımından etkili diyalog geliştirme, problem çözme, birbirlerini anlama, duymaya çalışma konularında sanat aracılığıyla ortak bir iletişim mekanizması geliştirilmesinin gerekliliği görüşülmüştür. Estetik, sanat, felsefe, mimari vb. yaratı konularında çalışan çeşitli meslek gruplarından insanlar bir araya gelerek empati kavramı çerçevesinde ilginç ve etkili fikirler öne sürmekte görüş birliği yapmışlardır. Yine sanat ekseninde bienalin de ana teması olan

“empatiye dönüş” öznesi bağlamında incelemelerde bulunulmuştur. Toplumda giderek unutulmuş bir takım değer yargılarının, insanlar arasındaki bağı güçlendirmek adına tekrardan yeni bir yapılanmaya olan gereksinimin temellendirilmesi, özendirilmesi, inşa edilmesi gibi hususlar değerlendirilmiştir. Bienalde ele alınan konu başlıkları projelendirilerek, hayata konulması görüşleriyle beraber devam etmiştir. Pera Müzesinde 3 farklı kategoride masaya yatırılan bienal konuları; “Yeni Yurttaşlık Törenleri”, adı verilen bir dizi halinde sürecek olan programda “ Tenkit Amaçlı Yemek” dizisi birkaç bölüm halinde videolaştırılmıştır. “Yeni Yurttaşlık Törenleri”, Kyriaki Goni’nin “Güven Ağları” isimli enstalasyonu (yerleştirme sanatı) ile The Rodina’nın “Empatik Toplum Haritası” adlı enstalasyonu, Pera Müzesinde ziyaretçilerin deneyimlemelerine sunulmuştur. Müzenin oditoryumun da ise bienalle eş zamanlı olarak oluşturulan, “Empati Seansları” adlı film programı belirli gün ve saatlerde izlenebilmektedir. 2011 tarihinde “Savaş, Güç, İnanç” temalı bir sergi Anadolu Medeniyetleri Müzesinde gösterime girmişti (Özil, 2011: 11). Bu çalışmaların Türkiye de benzer örneklerini Galeri Artist’ te görebilmekteyiz.

Empati temalı sanatsal faaliyetlere dünya çapında da örnekler gösterilmektedir. 1988 tarihinde H. Szeman Van Beuningen Müzesi’nde empati temalı bir sergi tertiplemişti, İsviçreli sanatçı düzenlediği sergilerde, vermek istediği bir takım mesajlarda sanatını araç olarak kullanmaktadır. Bunun yanı sıra toplumda problem olan insanlar arası iletişim kopukluğunu empati yetersizliği argümanı ile dile getirme gayreti içerisinde. Sanatçı, ayrıca tüm sanatsal çalışmaların eşit oranda saygı görmesi gerektiğine de vurgu yapmaktadır. İletişim odaklı, diyaloga açık ve empati kurabilen anlayışların geçerliliği üzerine açıklamalar yapmaktadır. Daha sonraki yıllarda Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya ülkelerinin başkentlerinde sergiler düzenlemiştir. “Afrika Remix” postmodern sanatın ifade aracı olarak nitelendirdiği bu sergi Afrika toplumu ve kültürleri temalıdır. Szeman, Afrika kültürleri “Remix” sergisinde çağdaş sanat yapıtlarını dünya sanat platformlarında ifade etme fırsatı yakalamıştır. “Afrika Remix” sergisi, (Fot. 2) Remix aforizması Afrika’ daki kültürel çeşitliliğe dikkat çekmektedir. Bunun yanında Afrika’dan göç eden kesimlerin farklı medeniyetlerle buluşması neticesinde meydana gelen kültürel sentezin hibrit ya da melez durumuna gönderme yapmaktadır (Yörükler, 2005: 119).

Çağdaş sanatların sık kullanılan bir dalı olan enstalasyon yöntemi ile Joseph Beuys, ünlü ressam Picasso’ya ait tablodaki bir nesne ile on beşinci yüzyıldan kalma bir ahşap sandalyeyi aynı kurguda bir araya getirmektedir. “Tarihi belirsiz” sergi diye nitelendirdiği çalışmasında tarihin değişik dönemlerine ait objeleri, birleştirerek yeni tarz ve üsluplar geliştirmektedir. Bu çalışmalarını “empati unsurunun birleştiriciliği” farklı zamanların farklı mekanlarda senkronize olabilme durumu şeklinde ifade etmekteydi (Meijers, 2005:115).

Sanatçı J. Fabre, Fransa’nın dünyaca ünlü Louvre Müzesi’nin modern ile klasiği empati kavramı üzerinden ifade ettiğini dile getirmektedir. J. Fabre, tespit böceklerinin, parçacıklarının sanatsal çalışmalarında malzeme olarak kullanmıştır. 2008 tarihinde de bir sergi düzenlemiştir. Bunun dışında kıta dünya tarihinde ve özellikle Avrupa tarihinde önemli bir simge olan Louvre, çağdaş sanatın farklı işlevsel örneklerine ev sahipliği yapmaktaydı. Hiç şüphesiz Louvre tek örnek değildir. (Fot. 3) 90’lı tarihlerle beraber postmodern anlayış iyice yerleşmeye başlamaktaydı (Polat, 2005). Duesseldorf’ta Insel Hombroich Müzesi, çağdaş sergilerle arkaik dönem eserlerini hibrit tasarımlarla ziyaretçilerin beğenisine sunmuştur.

1.1. Turkcell Diyalog Müzesi

Özel sermayeli iletişim (communication) şirketlerinden biri olan Türksel (Turkcell) ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi ittifaklığı ile 2016 senesinde kurulan bir müzedir. Bu müzeyi diğer birçok müzeden ayıran en önemli unsur, “empati ve diyalog” kavramları ışığında sergi, koleksiyon, etkinlik ve aktiviteler tertipliyor olmasından ötürüdür. Mevcut sergileri, “Karanlıkta Diyalog”, sergisi ile “Zamanda Diyalog” sergisi uygulamalı deneyimsel bir sergi türüdür. İstanbul Gayrettepe Metro İstasyonu’nda bulunan müze, Almanya’da 1994 yılında, yapılan “Karanlıkta Diyalog” ile “Sessizlikte Diyalog” sanatsal çalışmaları, 2014 yılında, Turkcell Diyalog Müzesi koordinatörlüğünde Türkiye’de bir sergi halinde düzenlenmiştir (Turkcell Diyalog Müzesi, 2017). (Fot.4)

Turkcell Diyalog Müzesi’nin ana hedefi sosyal mesajlarını, sanat üzerinden dile getirmektir. Sosyal alanda insanlar arasında yozlaşmaya yüz tutan ve gittikçe unutulmuş değerlere karşı duyulan özlemi müze atmosferinde sıra dışı seçkilerle aktarmaya çalışmaktır. Müze kendini bir toplumbilimi laboratuvarı gibi nitelendirmektedir. Yenilikçi arayışlar, fikirleri olan herkese fırsat tanıma prensibi ile sorumlu bir imaj çizme eğilimindedir. Başta genç bireylere hitap eden duruşuyla özellikle dezavantajlı kişilerin sesi olabilmek, bu insanların kendilerini ifade edebilecekleri bir atmosfer yaratmak amaçlardan bir kaçıdır (Namdar, 2013).

Tıbbi uzmanlar, bireylerin empati yetilerini % 98' e kadar bir oranda kullanabilme gücüne sahip olduklarını belirtmektedirler. Ayrıca, üst düzey becerilerin kullanılmasının önemli ve zorunlu olduğu bu yeni çağda, insanlar, her gün farklı kültürlerden, farklı düşünce yapısına sahip insanlarla etkileşim halinde bulunabilmektedirler. Bu sebeple insanların kendi aralarında etkili iletişim kurabilmeleri adına empati kurabilmeleri de önemini koruyan bir durumdur (Eryürek, 2015). Toplumda sosyal aktivitelere katılım oranı diğer gruplara göre daha düşük seviyede olan dezavantajlı bireylerin, yaşamlarına bir olumlu katkı olması için bir takım etkinlikler Turkcell Diyalog Müzesi, tarafından desteklenmektedir. Bu doğrultuda Turkcell Diyalog Müzesi, toplumda bireysel farklılıkları, ön yargıları, istenmeyen tutumları bertaraf edebilecek güçlü haykırışlarla, yıllarca görmezden gelinen, hakkı gözetilmeyen kesimlerin dili olmak adına, saygı, yaratıcılık, üretkenlik ve inovatif kavramları ile yola çıkma ilkelerini destekleyen bir üslup takınmaktadır. Turkcell Diyalog Müzesi, her bireyin değerli olduğunu, mutlaka yetkin olabilecek yönlerinin ön plana çıkarılmasının gerekliliğini sık sık tekrarlanmaktadır. Bu vasıfları destekleyen bir müze olmak konusundaki ısrarları devam etmektedir.

Turkcell Diyalog Müzesi, normal vatandaşların engelli bireylerin hayatlarını anlamak, bu bireylerin yaşamlarına dair empati kurulması için, karanlık ve sessiz bir mekan kurgu oluşturarak, insanların bu ortamda birbirleriyle nasıl iletişim kurabileceğini anlamak ve deneyimlemelerde bulunmak amacı gütmektedir. (Fot.5) Ayrıca engelli vatandaşların yaşamlarına ortak olarak onların penceresinden “bir an ya da belirli bir vakit nasıl yaşanılır” diye tecrübe edinmek amaçlarıyla sağlanan bir farklı müze atmosferidir(Namdar, 2013). İnsanların karşısındakini dinleme, diyalog geliştirme, hususunda düşünmeleri ve empati kurmalarına ön ayak olabilecek tasarımlardır. Böylece engelli vatandaşlar, kendilerini sanat aracılığıyla ifade etmek şansı yakalayabilmektedirler. Bunun dışında farklı yetilerinin ortaya çıkarılması konusunda bu tür sosyal münasebetlerin varlığı son derece önemlidir. Bir takım fonksiyonlarının elverişsizliği sebebiyle sosyal hayatta kendilerine karşı önyargıların bulunduğu engelli bireyler, diğer normal bireylerle iletişim kurabilmeleri anlamında diyalog temalı etkinliklerin yaygınlaştırılması, tabuların yıkılması ve sosyal birliktelik adına faydalı atılımlar olmaktadır. Turkcell Diyalog Müzesi, gelecekte sosyal farkındalık geliştirmeyi amaçlayan projeleri sürdürmeyi hedeflemektedir. Şimdiye kadar kırk kişiden oluşan engelli bireye istihdam yaratan müzenin, öngörülerini ve gelecek programları ise ilköğretim dönemi çocuklarından başlayarak empati ve sosyal iletişim konulu sınıf içi eğitim programlarına yönelik etkinlikleri içermektedir. Bu çalışmaların ziyaretçiler üzerinde yaratılan temel değişimleri ölçmek adına bir anket düzenlenmiştir. Beş ana bölümden oluşan bu anket, “Sosyal Etki Değerlendirmesi” adlı bir metinden ibarettir. Ayrıca “Değişim Teorisi” isimli bir çalışmadan oluşmaktadır. Bu anlamda, yapılan bu tür uygulamalı faaliyetlerden sonra katılımcılara anket düzenlenmiştir. Etkinliklere katılan normal bireylerin doldurmuş olduğu anketler, müze ziyaretçilerinin, engelli bireylerin dünyalarına ilişkin katıldıkları etkinliklerde ve edindikleri deneyimlerdeki sonuçlardan oluşmaktadır. Normal bireylerin engelli bireylerin yaşamlarına ortak olarak, onların yaşam koşullarını deneyimleyerek bir farkındalık yaratılmak arzulanmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, normal bireylerin empati kurarak gerçekleştirdikleri çalışmalarda, olumlu veriler ortaya çıkardıkları ve sonucunda da destekleyici programların ne derece önemli olduğu tespitler arasındadır. Anket sonuçlarına göre, müze katılımcılarının öz farkındalıkları, düşünme biçimleri, algılama tarzları konularında olumlu gelişmelerin gözlemlendiği tespit edilmiştir. Bunun yanında dezavantajlı bireylerin hayatının bir anını bile olsa yaşama tecrübesini duyumsayan normal bireylerde farkındalık düzeyi artma eğilimi gözlenmektedir (T. D. M., 2017). Anket uygulanan, diğer bir gruptan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, uygulamalı etkinliklerde katılımcıların engellilere karşı algısında olumlu değişim ve empati kurabilme davranışı gözlemlenmektedir. Sosyal yaşamda dezavantajlı bireylerin durumuna yönelik ilginin artması sevindirici bir gelişmedir. Müzede sıra dışı bir sergi olan uygulamalı empati ve etkili iletişim kurabilme çalışmaları, araçlarıyla değişimin saptanması adına Turkcell Diyalog Müzesi’ nin bu faaliyetleri hatırı sayılır bir sosyal proje olmayı hak etmektedir.

1.3. Clare Patey’ nin Empati Müzesi

Empathy Müzesi, entalasyonlar, performanslar ve sergiler tasarlayan ödüllü bir sanatçı ve küratör olan Clare Patey tarafından kurulmuştur. Ayrıca “Thames Festivali” için müze, bu konuyla ilgili bir şey yapmaya çalışmaktadır. Empati Müzesi mimar Artsadmin adlı biri tarafından yapılmıştır. Müzenin projeleri arasında uluslararası, tiyatro, dans, canlı sanat, katılımcı sanat ve disiplinler arası projeler için festival yapımcılığı yer almaktadır. Tüm projelerde çevrimiçi ve çevrimdışı olarak şirket iletişimlerini tarafından yürütülmektedir. Müze projesinde yer alan bazı kişiler aynı zamanda bir yazar ve hikâye anlatıcısı, şiir yazma ve disiplinler arası canlı edebiyat projeleri yürütücüleridir (URL:3). Müzenin bazı sergilerinden örnekler vermek gerekirse;

“Mile in My Shoes,” sergisi, ziyaretçilerin başka birinin yerine bir mil yürümeye davet edildiği bir ayakkabı mağazasıdır. Dev bir ayakkabı kutusunun içinde yer alan bu gezici sergi, ortak insanlığı keşfeden çok çeşitli ayakkabılar ve sesli hikâyeler içermektedir. Suriyeli bir mülteci den seks işçisine, savaş gazisinden beyin cerrahına kadar mozaği andıran ziyaretçi çeşitliliği, hikâyelerini dinlerken bir yabancıнын ayakkabılarıyla bir mil yürümeye davet etmektedir. Kaybetmek, keder, umut ve sevgiye kadar hayatın farklı hikâyelerini kapsamaktadır. Ziyaretçiyi hem empatik hem de fiziksel bir yolculuğa çıkarmayı amaç edinmektedir.(Fot.6) Bu müzenin katılımcıları, bir başka bireyin hayatını duyumsamak amacıyla, onlarla empati kurabilmek için başka bir cinse ait yada başka bir meslek grubundan kişilere ait ayakkabıları giyinerek deneyimlemede bulunmaktadırlar. “A Mile in My Shoes” sergisiyle “Totally Thames” festivaline iştirak etmelerinden sonra, hayata geçirdikleri bir projenin ürünüdür. “Ayakkabılarımda Bir Mil” adlı sıra dışı sergi, katılımcıların bir başkasına ait ayakkabıyı giymesi suretiyle o kişiye ait duygudaşlık edinmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Bir ayakkabı dükkânı hissi verilerek kurgulanan sergi, insanların farklı birine ait bir ayakkabıyı giyinerek onun hikâyesine ortak olmaya çalışılması temalıdır. Bir çeşit empati geliştirmek, deneyimlemek olarak karşımıza çıkmaktadır. Empati Müzesi, toplumsal diyalog ve empati temalarına sık sık değinerek, sağlıklı sosyal iletişimde, bireyler arası etkileşimin kalitesini yükseltmede empati unsurunun yerine göndermede bulunmaktadır. Empati Müzesi’nin “A Mile in My Shoes” sergisi dışında daha özgün çalışmalarla küresel mesajlar vermek gayreti içindedir. Empati Müzesi, eski ABD başkanı, Barack Obama’dan Dalai Lama’ya ve daha pek çok kesimden, büyük meslek gurularından, kişisel gelişimcilere kadar geniş bir halk kitlesi tarafından bilinen bir müzedir. Empati Müzesi, vizyonunu, amacını, hedeflerini içeren bir video hazırlatarak bir milyona yaklaşan kişinin izlemesine sebep olmuştur. (URL: 4)

“Bin bir kitapla dolu”, sergisi, her biri o kitabı seven ve başkalarının da sevebileceğini düşünen biri tarafından bağışlanan kalabalık kaynaklı bir seyahat kütüphanesidir. Ziyaretçiler, bağışçılar tarafından yazılan bin bir ithaf arasından seçim yapmaktadırlar. Ancak her kitabın yazarı, başlığı ve kapağı kitabı çıkarılana kadar gizli kalmaktadır. Kişi, okumayı bitirdikten sonra kitabın başkalarına verilmesini talep etmektedir. Örneğin, bir öğrenciye veya bir teyzeye gönderilmesini istemektedir. Ya da parkta veya bir bankta bırakmalarını söylemektedir. (Fot.7) (URL:5)

“Bir İnsan Kütüphanesi” sergisindeki kurgulanan kütüphane bölümü diğer herhangi bir kütüphane gibidir, ancak ziyaretçiler bir kitap ödünç almak yerine, sohbet için bir kişiyi ödünç alabilmektedir. Bu alan için, yaşayan kitap, insan kütüphanesi kavramı gibi farklı nitelermeler kullanılmaktadır. Bu örnek, 2000 yılında Kopenhag’da geliştirilmiş bir uygulamadır. O zamandan beri dünyanın her yerinden insanlar tarafından benimsenmektedir. (Fot.8) 2016 yılında “Londra Uluslararası Tiyatro Festivali” için “İnsan Kütüphanesi” sergisi ile katılan Empati Müzesi ile birlikte, “bir mülteci oyun yazarı,” “göçebe bir yazar,” sergileriyle katılan başka kurumlarda bulunmaktadır. Bunun dışında eski mahkûmlar, iç mimarlar, mülk koruyucusu, şehir planlamacısı ve Calais ormanı gönüllüsü gibi farklı adlarla farklı sektörlerden insanlar da katılmışlardır. “Perth Uluslararası Sanat Festivali” ne ise “Yaşayan kitaplarımız”, “Nesiller Arası Arkadaşlıkları Tartışma,” Aile Üyelerine Veda,” “Gençlerin Gücü,” “Yaşlanmaya İlişkin Genetik Araştırmalar” ve daha birçok çalışma eşlik etmektedir. (URL:6)

Empati Müzesinin diğer faaliyetlerinden biri ise, “Empati Kütüphanesi” adlı projedir. Binlerce basılı yayına ve sinema gösterimlerine ulaşabilmek için dijital platformlarda online olarak hizmet vermektedir (Eryürek, 2015). (Fot. 9) Daha önce bir benzerinin daha henüz gerçekleştirilemediği “empati kütüphanesi,” erken çocukluk çağındaki kişilere yönelik yayınlardan, sinema klasiklerine ne aranırsa bulunabilecek türden bir konseptte sahiptir. Tabii ki bu kitap ve filmlerdeki ana tema diyalog, iletişim ve empati konularını merkeze alan çalışmalardır.

Resim 1. Bursa Göç Tarihi Müzesi (URL 1)

Resim 2. Yinka Shonibare, Viktoryen Filantropistin Oturma Odası, 1996-1997, Afrika Remix sergisi, 2014, (Polat, 2005)

Resim 3. Jan Fabre, Louvre Müzesi, 2008, (Polat, 2005)

Resim 4. Türkcell Diyalog Müzesi, 2017

Resim 5. Türkcell Diyalog Müzesi, 2017

Resim 6. Başkalarının Ayakkabılarını giyinen müze ziyaretçileri, (URL 2)

Resim 7. Bin bir kitapla dolu, sergisi (URL 3)

Resim 8. Bir İnsan Kütüphanesi sergisi, (URL 4)

Resim 9. Empati Kütüphanesi sergisi, (URL 5)

SONUÇ

Müzeler, katılımcılarının öncelikle bilişsel becerilerini geliştirmeyi amaçlayan politikalar üretmektedir. Zira müzeler, bir akademi bir bilim sanat merkezi veya kültür evi gibi muhtelif anlamlar kazanmaya başladığı günümüz şartlarında, geniş bir perspektiften olaylara yaklaşmaktadır. Müzebilim alanında ise bu gelişmelere paralel olarak multidisipliner özelliği sayesinde farklı bilim dallarının da uğrak yeri haline bürünmüşlerdir. Müzelerdeki ileri teknolojik kurgulamalar (yapay zekâ, artırılmış gerçeklik, sanal gerçeklik, hologram, dijital interaktif ekranlar vb.) genç katılımcılarında kolay kolay vazgeçemeyeceği nitelikte etkinliklerle yoğrulan yeni bir zemin sunmaktadır. Müzeler ister dijital platformlarda isterse fiziki müze ortamlarında olsun ziyaretçilerin sergi, koleksiyon, etkinlik, eğitim programları ve tasarım faaliyetlerinden nesnelere yoluyla çeşitli deneyimlemelerde bulunabileceği bir atmosfere uygun olarak modifiye edilmeye çalışılmaktadır. Tüm bu unsurlar göstermektedir ki, artık temel hedef insan ögesinin gereksinimi ve hassasiyeti doğrultusunda bir yeni müzebilim algısı yaratmaktır. Bu vesileyle müzeler küresel bakış

açısı ile çoğulcu, katılımcı, eşitlikçi, objektif, değer üreten, doğaya saygılı bir imaj çizme eğilimi göstermektedir. Zira, bu ilkeler ışığında insanlar ve toplumlar arası diyalog önem kazamaya başlamaktadır. Toplumsal problemlerin sanat ve kültür ekseninden ele alınarak diyalog kurabilme becerisi göstererek ve dolayısıyla farkındalık fonksiyonları yaratmak müzelerin işlevlerinden bir kağıdır. Her bireyin özel olduğu veya olmasının gerektiği çağdaş dünyada herhangi bir kaygı gütmenden sadece dünya vatandaşı kimliği ile var olabilmek arzusu çerçevesinde hareket edilmektedir.

Toplumu meydana getiren her yurttaşın, dezavantajlı bireylerin, kadınların, yaşlıların, çocukların, farklı fiziksel özellikleri olan bireylerin, etnik azınlıkların vb. grupların hayatlarının bir kısmına veya daha geniş bir zaman dilimine etkide bulunmak adına, normal vatandaşlarla aynı oranda ve benzer şartlar altında faydalanmalarına yönelik ilgi uyandırmak, postmodern müzelerin görevlerinden biridir. Bunun yanı sıra hayatın farklı kesitlerinin deneyimlerinin, insanları ötekileştirmeme, birbiriyle iletişim kurma ve karşısındakini dinlemeye çaba göstermek gibi davranışlarını konu edinerek ele almak ise bir başka ilkelerdendir. Bu amaçlarla müzelerle empati geliştirme ve diyalog kurabilmek amaçlarıyla Bursa Göç Tarihi Müzesi Göç ve Empati konulu ödüllü ulusal resim ve sergi etkinliği ile İstanbul Pera Müzesinde, düzenlenen, 5. İstanbul Tasarım Bienali olan empati konulu sergi, film gösterisi seçkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Buna ek olarak, Turckcell Diyalog Müzesi' nin tüm faaliyetleri göstermektedir ki müzenin kuruluş misyonuna paralel olarak, hedeflerine uygun bir zeminde hareket ettiği ve olumlu sonuçlar aldığı tespitler dâhilindedir. İngiltere'de Empati Müzesi ise empati kavramını sadece belirli zamanlarda bir sergi etkinliğiyle dile getiren değil, başlı başına bir müzenin temel politikası olarak ifade edilir bir konseptte dile getiren müze örneği tasarlanmaktadır. Empati Müzesi, eski ABD başkanı, Barack Obama ve daha pek çok sektörden, büyük meslek gurularından, kişisel gelişimcilere kadar geniş bir halk kitlesi tarafından takip edilen bir müzedir.

Doküman analizleri ile literatürde, insan odaklı, müzebilim faaliyetlerini konu edinen birçok çalışma incelenmiştir. Detaylı bir gözleme yöntemiyle, ipucu sayılabilecek disiplinler arası her türlü yayın çözümlenmeye çalışılmıştır.

Sonuç itibarıyla, modern dünya insanı, iletişiminde ve ilişkilerinde empati fenomeninin önceliğini çağdaş müzelerle de ele almaya gayret edinmektedir. Birçok insanın sosyal ilişkilerinde hata yapmasına, problem yaşamasına vesile olan hususlardan biri peşin hükümlü olmaktır. Dolayısıyla dinlemek, anlamak için gayret etmek, kişiler arası ilişkilerde hem saygı anlamında hem de nitelikli iletişimde göz önünde bulundurulması gerekli önemli vasıflardandır. Halk arasında uzun yıllar ihmal edilmiş, görmezden gelinmiş, hakkı aranmamış ve ya ön yargılara kurban gitmiş bazı bireylerin de dili olmak çağdaş müzelerin görevlerinden biridir. Bu bireylerin empati, diyalog, iletişim ve farkındalık öğeleri ışığında topluma eşit oranda entegre olabilmeleri adına farkındalık yaratmak için müzeler bir kültür elçisi pozisyonuna sahiptir. Müzeler barındırdıkları eserler ve aktiviteleri ile topluma olan sorumluluklarını çeşitli etkinlikler yoluyla göstermektedir. Söz konusu etkinliklerinde görsel ve işitsel tasarım uygulamaları ile katılımcıların müze programlarından biri olan empati kavramına ve pozitif bir diyalog kurma konusuna, iştirak etmelerine yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Artun, A. (2017). *Müze ve Eleştirel Düşünce, Tarih Sahneleri-Sanat Müzeleri*, 2. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Artun, A. (2018). *Tarih Sahneleri-Sanat Müzeleri, Müze ve Modernlik*, 1. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Aksu B. Ö., Akmehmet, K. T. (2019). K. International Ankara Conference of Scientific Reserach/Ankara Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Ankara, Türkiye, 4 – 6. 212-213.
- Meijers, D. J. (2005). Müze ve Tarihsiz Sergi: Üslup Hakemlerinin En Son Numaraları ya da Önemli Bir Kültürel Olgu, çev. Nusret Polat, *Plato Güncel Sanat Dergisi*, no: 1. 110-118.
- Eryürek E. (2015). Artık Bir Empati Müzesi ve Kütüphanesi Var, <http://www.cutonline.com/2015/11/09/artik-bir-empati-muzesi-ve-kutuphanesi-var/>, Erişim Tarihi: 01.01.2021.
- Polat, N. (2005). Bakıştaki Empati: Hayali Müze'den Tarihsiz Sergi' ye Postmodern Durum, *Artful Living*, <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/bakistaki-empati-hayali-muzeden-tarihsiz-sergiye-postmodern-durum-i-2904> Erişim Tarihi: 01.01.2021
- Özil, D. (2011). Savaş Güç ve İnanç sergisi kataloğu önsöz yazısı, *Galeri Artist Yayınları*.
- Yörükler, S. (2005). Afrika Remix, *Plato Güncel Sanat Dergisi*, no: 1. s. 109.
- Turkcell Diyalog Müzesi (2017), Sosyal Etki Analizi, Sosyal Etki Değerlendirmesi, S360 ve ISE ortaklığında Turkcell için Hazırlanmış Rapor.
- Okan, B. (2018). Günümüz Müzecilik Anlayışındaki Yaklaşımlar ve Müze Oluşumunu Etkileyen Unsurlar, *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, C. 03, S. 04, 215-242
- Onur, B. (2012). *Çağdaş Müze Eğitim ve Gelişim, Müze Psikolojisine Giriş*, Ankara, İmge Yayın Evi.
- Onur, B. (2013). *Müze ve Oyun Kültürü*, Ankara, İmge Yayın evi.
- Karadeniz C. (2019). Müzede Buluşalım: Avrupa Müzelerinde Göçmenlere ve Mültecilere Yönelik Çalışmaları, *Yaratıcı Drama Dergisi* 14 (1), 181-194, DOI: 10.21612/yader.2019.009.
- Karadeniz, C. (2018). *Müze Kültür Toplum*, Ankara, İmge Yayınevi.
- Namdar, O. (2013). *Sessizlikte*, Favori Yayınevi.
- URL1: <https://www.bursasancak.com.tr/bursa/goc-ve-empati-bursada-sergilendi-h2198.html>, Erişim Tarihi: 10.07.2021
- URL 2: <https://www.empathymuseum.com>, Erişim Tarihi: 11.01.2021.
- URL 3: <https://www.empathymuseum.com>, Erişim Tarihi: 11.01.2021.
- URL 4: <https://www.empathymuseum.com>, Erişim Tarihi: 11.01.2021.
- URL 5: <https://www.empathymuseum.com>, Erişim Tarihi: 11.01.2021